

СТОРІНКИ З МИНУЛОГО

Червень
2023 р.

видання дрогобицьких краєзнавців Число 6(14)

I ПРИЙШОВ МОСКАЛЬ...

Періоди перебування на наших теренах московитів назавжди увійшли в нашу історію і залишили біль у серцях багатьох галичан. Усі три їхні окупації: 1914 – 1915; 1939 – 1941 та 1944 – 1991 років характеризуються терором та жорстокістю по відношенню до наших краян, невіглаством в культурі та освіті. Мова піде про першу окупацію ними Галичини під час Першої світової війни (1914 – 1918). Слава Богу, вона тривала недовго, близько восьми місяців (вересень 1914 – травень 1915).

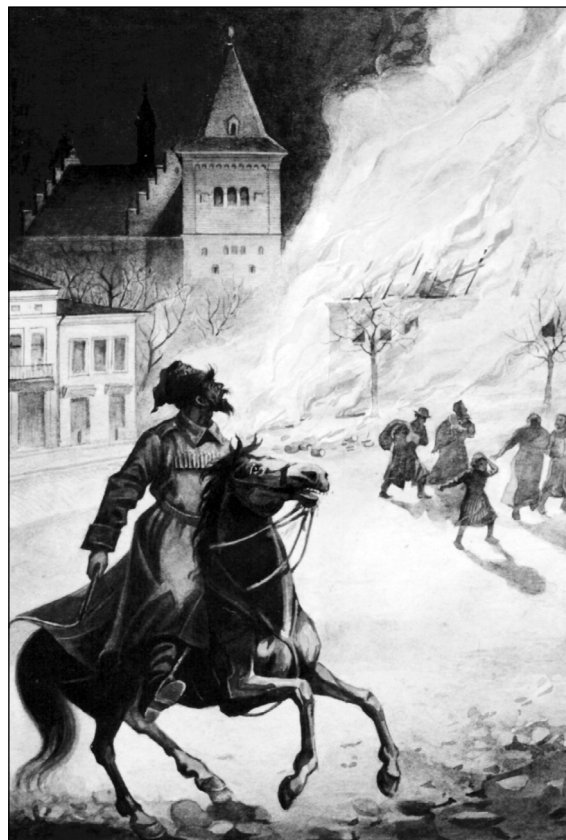
У вересні 1914 р. розпочався наступ російських військ з Волині на Львів, який, на жаль, був успішним. Під їхній контроль потрапили майже уся Галичина та Буковина. Про тодішні російські порядки на наших теренах красномовно говорить так зване «Обязательное постановление» від 19 вересня 1914 р. з архіву автора (див. стор.2) за підписом військового генерал-губернатора Галичини графа Бобринського. Як видно з документа, для окупантів навіть не існувало поняття української мови, мало місце так зване «малорусское наречіє» (п. 4).

Читає, мабуть, помітив, що кожен пункт «постановлення» починається зі слова «воспрещается». Історія показала, що московити були б раді «воспретити» саме існування української нації, та, як кажуть, сил маловато.

Своє відношення до галичан російський уряд продемонстрував заборобою видавати українські часописи та книжки, урядування українською мовою, закриттям всіх українських шкіл, читалень «Просвіти» та інших товариств. На заслання до Сибіру потрапили сотні українських діячів, почалися гоніння на Греко-католицьку церкву. Зокрема, архієпископ Волинський Антоній Хроповицький наказував стягувати старовинні галицькі ікони до Житомира і там їх спалювати, не дивлячись на їхню художню та історичну вартість. За його наказом руйнували придорожні кам'яні хрести та фігури¹.

Російські окупанти вивозили населення Галичини до Томської, Іркутської, Архангельської та Астраханської губерній, кийські в'язниці були переповнені інтернованими галичанами, серед яких були професори, священники, інтелігенти різних професій, селяни та гуцули². Такий розгул жорстокості спонукав галичан покидати свої домівки.

19 вересня 1914 р. до Росії був вивезений

Пожежа в місті. Російські козаки підпалюють площу Ринок після зайняття Дрогобича у 1914 році.
Худ. Ф. Ляхович, 1932 – 1937 рр.

митрополит Андрей Шептицький. Він перебував у Суздальській в'язниці до серпня 1917 року.

Поводження російських окупантів у той час яскраво відображене на картині відомого польського художника Фелікса Ляховича (1894 – 1941) «Пожежа в місті». На ній бачимо спричинену російськими наїзниками пожежу пл. Ринок у Дрогобичі. Багато будівель було ними спалено і поруйновано. Схожа доля спіткала тоді немало міст і сіл Галичини.

Невідомий дописувач львівської газети «Свобода» (2 березня 1915 р.) зазначав (мовою оригіналу): «Сейчас по занятю Коломиї, вже тиждень перед тим напав страх на населенє. Люди старалися заховати безпечно свій маєток. Ніхто не відважився виглянути на вулицю зі страху перед москалями. В перші дні російської окупації нові зайти знищили перший пам'ятник Т. Шевченку на сучасній Коломиїщині, який постав ще 28 травня 1914 р. на тогочасній площі Ринок поблизу вул. Архикнязя Рудольфа (сьогодні – пл. Т. Шевченка). Кобзареве погруддя розбили, незважаючи на те, що окупанти вважали себе

¹ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1918). Частина I. Галицька руїна 1914 – 1917 років. – Львів, 1923. В-во «Червона калина», С. 17.

² Там само. – С. 21.

Обязательное постановление.

Военный Генералъ-Губернаторъ Галиціи, Генералъ-Лейтенантъ Графъ Бобринскій на основаніи п. п. 1, 2 и 3, ст. 19, Положенія о мѣстностяхъ объявленныхъ на военномъ положеніи

ПОСТАНОВИЛЪ :

1. Воспрещается во всѣхъ произведеніяхъ печати помѣщеніе безъ предварительной военной цензуры какихъ бы то ни было свѣдѣній, касающихся военныхъ дѣйствій и дѣйствій русскихъ Правительственныхъ властей, а также обсужденіе вопросовъ военныхъ, политическихъ и общественныхъ.

2. Воспрещается печатаніе и распространеніе плакатовъ, объявленій, всякаго рода листовъ и изображеній безъ предварительнаго разрѣшенія мѣстной полицейской власти.

3. Воспрещается выпускъ изъ типографій, литографій и т. п. заведеній всякаго рода предметовъ печатнаго тисненія безъ обозначенія фамиліи владѣльца заведенія и его адреса.

4. Воспрещается продажа изъ книжныхъ магазиновъ и кіосковъ, равно выдача для чтенія изъ библіотекъ, книгъ на русскомъ языкѣ и малорусскомъ нарѣчій, изданныхъ не въ предѣлахъ Россійской Имперіи. Всѣ такого рода книги должны быть сложены въ отдѣльномъ мѣстѣ по указанію мѣстной власти.

5. Воспрещается продажа книгъ и выдача ихъ для чтенія изъ библіотекъ на прочихъ языкахъ и нарѣчійхъ, если содержаніе этихъ книгъ враждебно русскому Правительству и русскому народу.

6. Воспрещается постановка на публичныхъ сценахъ пьесъ неразрѣшенныхъ русской драматической цензурой, равно устройство концертовъ и всякаго рода публичныхъ лекцій безъ предварительнаго разрѣшенія мѣстной полицейской власти.

7. Воспрещается демонстрированіе картинъ въ кинематографахъ безъ предварительной цензуровки лентъ мѣстной полиціей.

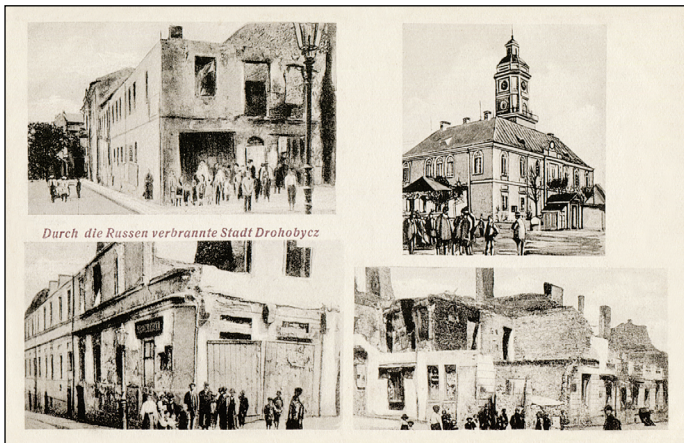
Виновные въ нарушеніи настоящаго постановленія подвергаются въ административномъ порядкѣ заключенію въ тюрьмѣ на три мѣсяца или штрафу до трехъ тысячъ рублей.

Приведеніе въ дѣйствіе сего постановленія возлагается на Губернаторовъ Галиціи и Львовскаго Градоначальника по принадлежности, причемъ, наложенныя ими на виновныхъ взысканія приводятся въ исполненіе немедленно.

Сентября 19 дня 1914 г. Г. Львовъ.

Военный Генералъ-Губернаторъ Галиціи,
Генералъ-Лейтенантъ

Графъ Бобринскій.

Спалений росіянами Дрогобич. Поштова листівка.
Видавництво Л. Розеншайна в Дрогобичі, 1916 р.

слов'янами і православними»³.

Слава Богу, тодішня російська окупація тривала недовго. Після прориву у 1915 р. австро-угорськими та німецькими військами російського фронту під Горлицями – повітового містечка у підніжжі лемківських Карпат, – московити змушені були залишити майже усю Галичину. Саме

³ Ковтун В., Монолатій І. Українські Січові Стрільці – лицарі рідного краю. – Коломия, 2007. В-во «Вік», С. 74.

тоді, на горах Маківці та Лисоні, вони зазнали нищівної поразки від Українських Січових Стрільців (УСС), котрі входили до складу австрійської армії, і це було яскравим проявом волелюбності українського народу.

Варто відзначити, що свою загарбницьку політику москалі відображали ще й на нагородах. Відомі їхні медалі XIX ст., назви яких говорять самі за себе: «За покорение Чечни и Дагестана. 1840 – 1859», «За покорение Западного Кавказа. 1859 – 1864», «За покорение ханства Кокандского. 1875 – 1876». Ця політика московитів закладена в їхніх генах і ще один доказ цього – сьогодняшня російсько-українська війна.

Наша історія показала, що «найкращими» були перші москалі (1914 – 1915), бо затрималися у нас недовго. «Непоганими» були й другі (1939 – 1941), бо теж «гостили» короткочасно. Найгіршими ж виявилися треті (1944 – 1991), бо перебували тривалий час.

Сьогодні стало очевидним, що четвертої окупації москалями наших теренів вже не буде, позаяк близький кінець московії – осередку агресії, терору та жорстокості.

Володимир САДОВИЙ

УКРАЇНСЬКІ СПІВАКИ (мовою оригіналу)

Багато визначних співаків, відомих не лише на території давньої Росії, але й у цілому світі, вийшло з України. Переважною базою для української культури було і є село. В ньому народилася українська народня пісня, відтіляж виходили визначні українські співаки.

Царський уряд, що пригнічував українську культуру і не давав можливості їй розвиватися, звичайно робив усе, щоби заглушити українську культуру. А в той же час царському урядові добре була відома музичність українського народу. І ось, починаючи з 17 віку, стало звичайним явищем, що на Україну виряжали спеціальні експедиції, щоби набирати співаків для Росії. Спочатку їх вивозили примусово, а далі полагоджували справу з батьками. В одній з таких експедицій навіть колись був відомий московський композитор Глінка. Дехто із співаків, щоби зробити кар'єру, їхали в Росію самі. Загалом протягом трьох віків Україна постачала Росії музичний матеріал.

Далеко пізніше багато українських співаків самі пішли на московську сцену, або поїхали за кордон. Та іншого шляху в них не було. Працювати в українському побутовому театрі, що не розвивався і далі гопаків не йшов, не було ніякого інтересу. І от такі співаки, пробувши в українських трупах рік-два, вирушали до визначного театрального центру – Москви. Такий шлях відомих тепер українських оперних співаків:

Литвиненка-Вольгемута, Мосина, Донця і багатьох інших.

У свій час дала Україна московській опері таких співаків як Алчевський, Шевелів, Арцимович, Собінов, Цесевич, Кипоренко-Доманський, Липківська та інші. Переважна більшість їх працювала спочатку хористами в українських трупах і лише потім випадково переходила до московської опери і ставала там неабиякими співаками.

Що до закордону, то там ми маємо кілька десятків досить відомих акторів і між ними є такі, що не мають собі рівних. Скажемо в Європі відоме тепер широко ім'я «другого Каруза», українця з Галичини Менцінського, що довгий час співав в німецькій імператорській опері та в стокгольмській королівській. І досі виступає Менцінський поза межами батьківщини, де співає у вагнерівських операх. Далі весь світ знає співачку Сальомею Крушельницьку, що була колись прикрасою колективу Маріїнської опери, а останні десять років – італійської. Артистка тепер перейшла на концертні виступи і недавно одержала запрошення до Америки.

Знаменитий бас Адам Дідур, в свій час конкурент Шаляпіна, походженням українець з Галичини. Він тепер на виступах в Америці. Є також за кордоном визначний бас Носалевич, що працює в Німеччині, у вісбаденській опері.

Один час широкою популярністю користу-

вався в Німеччині тенор Чічка-Андрієнко. Він тепер працює там як педагог. На Шлезьку в польській опері виступає тепер не менш відомий бас Маслюк-Мартіні. Там же співає відомий баритон О. Карпатський, що почав свою кар'єру в трупі Садовського. В Польщі виступає теж відома артистка О. Любич.

Значною популярністю на італійській сцені користується бас В. Качмар. В Німеччині одно з перших місць заняв запрошений тепер на гостинні виступи до Америки український співак Орест Руснак – тенор. Артист Голинський, що працює тепер в харківській опері, кілька років був прем'єром закордонних театрів.

Звичайно, це не весь список визначних українських артистів, що працюють тепер в операх за

кордоном. Багато з них співає там під прибраними чужоземними прізвиськами і в них навіть важко пізнати, що вони з України, а тим часом вони всі бажають працювати в українських операх.

Отже, коли це все взяти під увагу, українська опера у нас може мати багато оперних акторів старої школи, що можуть бути ще довгий час корисними для першого ліпшого світового театру, а в тому числі і українського. Влада Радянської України вживає всіх заходів, щоби зібрати розкиданих по всіх усядах українських артистів, щоби вони могли працювати на рідній сцені.

Б. СИМАНЦЕВ

Часопис «Світ». – Львів.
Березень 1928 р. Ч. 6, С. 6-7.

ВИЗНАЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МАНДРІВНИК ХІХ ст. (мовою оригіналу)

Багацько українських учених збагатило і все ще збагачує чужу науку, головню ж російську, а буває таке, що ми про це і не знаємо. Про те, що наша в цьому вина, не згадуємо...

Одним із таких «російських» учених був відомий мандрівник, дослідник Нової Гвінеї – Миклуха Маклай-Макленко.

Народився він 1846 р. на Україні в панській сім'ї. Батько його був українець, мати – шкотка. Вчився на Україні, але ж вищі науки проходив у Німеччині, де здобув основну природничу освіту, а саме у славному університеті в Єні. Тут він був, між иншим, улюблений учень визначного німецького природника, проф. Гекеля.

Вже тоді виказав Макленко велику рухливість і зацікавлення природничими науками; використовував вільний час на працю і, кінчаючи свою науку, міг уже почванитися, що обіхав майже всю Європу і зо своїм учителем відбув наукову подорож на Мадейру й Канарійські Острови. В 1869 р. бачимо його вже самого в Марокку, де він займається зоологічними дослідками. Після повороту, багатий на досвід, рішився вивчати населення й природу островів Великого Океану. Через південну Америку, острови Тагіті й Самоа, прибув він на острів Нова Гвінея, на північ від Австралії. Тут, на північному її узбережжі, самий-саміський, серед пралісу, у деревяній колибі провів цілий рік, досліджуючи природу й місцеве населення. Потім більш ніж рік перебув на західньому побережжі цього острова, а в 1874 р. досліджував нутро Маякки. Звідсіля поїхав на острови Палау, й далі на Адміральські Острови. В 1876–78 бачимо його знову на Новій Гвінеї.

В 1879 р. Макленко поїхав до Сінгапуру рятувати своє підірване здоров'я, але того самого року вернувся знов до Гвінеї та й був там аж до 1882 р. Увесь час посвятив науковим дослідкам над папуасами. Його в Європі так і називали «король папуасів».

Повернувшись до Європи (1882 р.) з велетенським засобом спостережень і з цінними скарбами різних наукових оказів, Макленко зайнявся розробом надбаного наукового матеріалу. Оголосити друком його дослідки й висновки взяла на свій кошт петербурзька Академія Наук, що іменувала його своїм членом.

Передчасна смерть (помер у 1888 р., тобто в 42 році життя) не дозволила нашому землякові викінчити наукові праці та зокрема не дозволила йому докінчити опису пригод та спогадів із часу його мандрівки по світі. Ці останні – спогади, листи й звідомлення з мандрівок – були свого часу цікавою новинкою для Європи. Як колись перший наш мандрівницький опис подорожі до Св. Землі Данила Паломника з XII в., знайшов був широкий відгомін у гарному письменстві Європи – так і спогади нібито «російського» мандрівника по світі – українця Макленка мали свого часу у світі неабиякий попит і розголос. На жаль, його наукові надбання, як і здобутки багатьох наших земляків, збагачують чужу пайку в науковому дорібку світу...

Ярослав РУДНИЦЬКИЙ

Часопис «Життя і знання». –
Львів. Травень 1934 р. Ч. 5(80), С. 136.

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ФІЛЬМ, ЩО ДЕМОНСТРУВАВСЯ У ДРОГОБИЧІ

У 1928 р. в кінотеатрі «Уранія» (за радянської влади – «ім. Кірова») демонструвався німий двосерійний фільм «Тарас Шевченко» виробництва кінокомпанії Всеукраїнського фотокіно Управління (ВУФК) в Одесі. Це був найдорожчий та найуспішніший фільм на той час. У ньому було задіяно багато учасників, народознавців, шевченкознавців, консультантів. Показ його в Дрогобичі викликав справжній фурор. Ім'я Тараса Шевченка, його творчість були добре відомі в Галичині. У кожній хаті членів «Просвіти» та свідомих українців висів його портрет, тому фільм викликав велике зацікавлення.

Хор «Дрогобицький Боян» під час демонстрування підспівував із балкону. Це була справжня феєрія українського хорового мистецтва. Виконувалися українські народні пісні у різних тональностях. Добірку пісень вдало підібрав диригент хору о. Северин Сапрун (1897 – 1950). На показ навіть поспішали поляки та євреї, які хотіли подивитися, що то встругнули українці. Це було зимою. На дворі стояв тріскучий мороз, тому на площі Ринок, біля міської ратуші палили багаття, щоби зігрітися. Також стояли спеціальні «фаєрки» – різновид сучасної «буржуйки». Біля кожної лежали заготовлені дрова для підтримки вогню. Українські гімназисти, які ходили в «мазепинках», попідморожували вуха. Розголос про фільм швидко розійшовся по місту та навколишніх селах. Культ Шевченка дуже поширений в Галичині, тому успіх був гарантований. На диво-фільм поприїздили селяни із сусідніх сіл, деякі на чолі зі своїми священиками. Навколо ратуші стояли їхні вози. Коні, накриті веретами, поїдали сіно. Люди зігрівалися біля ватр і чекали своєї черги.

Показ одного сеансу тривав три години. Хористи були змучені своїм виступом протягом трьох сеансів. Це насправді був найдовший концерт, будь-коли виконаний в Дрогобичі. Щоб зігрітися і не захрипнути, їм подавали чай, а для перекуски – канапки. Хористка Вікторія Гавдяк (1906–1984) поставила повну склянку чаю на край балкону та по необережності друлила. Вона впала на голову поліціанта, що стежив, щоб не було ніяких антипольських вигуків. Той підняв нечуваний крик, чим зірвав показ фільму, погрожував, що за неповагу до влади взагалі його заборонить. Інцидент набрав політичного скандалу. Поліціант кричав: «Шевченко великий гайдамака, а гайдамаки вчинили виклик польській владі, польській державі!» Це ще більше збурило

глядачів. Народ запротестував тупанням ніг і навіть антипольськими вигуками. Увесь зал заспівав:

Ми гайдамаки, ми всі однакі,

Ми ненавидим вражого ярма.

Йшли діди на муки, підуть і правнуки.

За народ життя своє віддам!

На це збіглися різні чиновники, які підтримували поліціанта. Але врешті-решт, о. С. Сапрунові, щоб не роздувати політичного вогню, вдалося конфлікт залагодити, переконавши, що випадок стався через необережність. Фільм йшов кілька днів підряд. Він приніс чималу виручку власнику кінотеатра Ізидору Шульцу, старшому братові відомого польського письменника й художника Бруно Шульца.

Можливо, хористка Вікторія Гавдяк вчинила так навмисно. Вона – патріотка, членкиня «Пласту», навіть була кошовою у ньому, за що у 1931 р. відсиділа кілька місяців у Самбірській в'язниці. При радянській владі, будучи вчителькою в с. Літиня, за організацію шевченківського вечора була засуджена на 25 років!

Фільм став своєрідною агітаційною, пропагандистською советською козирною картою проти польського владарювання. Частина галичан ще більше спрямувала свої погляди на Схід, бо ж там є справжня Україна, хоч і радянська. Це призвело до виїзду деяких інтелігентів чи навіть переходу кордону на Велику Україну.

Але де ж дрогобичанам було знати про подальшу долю учасників цього фільму...

Режисером був Петро Чардинін (1873 – 1934), художнє оформлення – Василя Кричевського (1873 – 1952), редактор – Михайло Семенко (1892 – 1937), консультант – проф. Сергій Єфремов (1876 – 1939), роль Т. Шевченка зіграв Амбросій Бучма, в епізодах знімалася Наталія Ужвій (1898 – 1986). Згодом більшість учасників зйомок пройшли через допити та різні звинувачення. Відомий поет М. Семенко, який під час зйомок оженився на Н. Ужвій, був арештований і помер у тюрмі. Наталія Ужвій, знаючи, яка загроза нависла над її чоловіком, проживши у шлюбі три роки, задалегідь розвелася. У в'язниці також помер проф. С. Єфремов. Доля інших також незавидна.

Петро СОВ'ЯК

ВІСІМДЕСЯТ ЛІТ ГАЛИЦЬКОГО НАФТОВОГО ПРОМИСЛУ (мовою оригіналу)

Дня 31 липня 1853 р. у Львові, в головному шпиталі на Личакові засвітили нафтові лампи. Лампи зробив бляхар Братковський, а нафту до них львівський аптикар Гнат Лукасевич. То були перші нафтові лампи, а Лукасевич був першим чоловіком, що виробив нафту. Правда, ще яких сто літ перед тим знали на Підкарпатті буру, рідку мазюку, т. зв. «ропу», яка в деяких околицях слезила з землі. Ту ропу збирали (навіть ями копали за нею) й уживали на шмір до возів, а навіть пробували нею світити. Одначе проби не вдавалися. Щойно Лукасевич зробив із тої ропи нафту, а невдовзі потім збудував першу справжню копальню й рафінерію ропи.

Добрий збут і високі ціни на нафту так заохотили ріжних жидівських гандлярів, що за кілька років були вже сотки малих підприємств в околицях Дрогобича, Сянока, Ясла й Кросна. Всі вони копали криниці й черпали ропу, а декотрі робили з добутої ропи нафту.

Крім ропи находили в деяких місцевостях (головно в Бориславі) земний віск. Спершу його викидали разом із глиною, але пізніше, деь коло 1863 р., придумали спосіб чистити його й робити т. зв. «церезину», яка подібна до парафіни. Тоді й земний віск пішов у ціну, а багато підприємців покинуло ропу та взялося копати віск, що давав кращий зарібок.

Протягом перших 20 років добування було чисто рабункове. Ніхто не дбав про безпеку в шахтах, а часто траплялося, що сусід підкопувався до сусіда, під межу, або затоплював його шахту. В 1873 р. було в Бориславі й Волянці коло 1.200 викопаних дучок (шахт) на просторі 150 моргів. Із них 400 було в роботі, а решта, себто 800, було вже опущених. Глибина дучок була звичайно 36 до 60 м, а віддаль між ними 3 до 8 м. На тих «копальнях» працювало 10.500 робітників. Крім копалень було в Бориславі ще 21 топільень воску й 4 дестиларні ропи. Увесь цей промисл знаходився в руках 854 підприємців.

То був час, коли там можна було легко доробитися майна. І люди дороблялися. Та, на жаль, не були

то ані власники ґрунту, ані робітники, але жидівські спекулянти. Селяни діставали за свої ґрунти часом навіть дуже високі суми, але звичайно пропивали гроші та вкінці йшли жебрати, або крутити корбою при копальні на власній загороді.

Поволі горішні поклади ропи вичерпувалися, а до глибших тяжко було докопатися. Треба було вертити. При помочі верчення копальні досягнули великої глибини й відкрили нові поклади. Коло 1881 р. найшли багаті джерела ропи в Слободі рунгурській, 10 літ пізніше – в Східниці, в 1898 р. – в Бориславі й Битькові, в 1930 р. – в Тустановичах, а 1912 р. – в Мразниці. Наслідком того з року на рік добували чимраз більше ропи. В 1863 р. начерпали в цілій Галичині коло 500 вагонів (по 10.000 кг), у 1890 р. – 9.160 вагонів, у 1900 р. – 32.630 вагонів, а в 1909 р. – 205.315 вагонів. Від того часу продукція зачала падати. В 1914 р. добули лише 87.802 вагонів, у 1920 р. – 76.502 вагонів, а в 1932 р. – 55.668 вагонів. Разом за 80 років, себто від 1853 до 1932 р. добули в цілій Галичині коло 3.200.000 вагонів. З того в Бориславі й двох сусідніх селах (Тустановичах і Мразниці) коло 72%, у Східниці та Уричі 8%, а решту в інших місцевостях.

Щоби показати величезну вартість тої ропи, подаю її ціни. В перших роках за 1 вагон ропи платили коло 3.500 корон. Пізніше ціна впала на кількасот, а найнижча була в 1908 р., коли за вагон давали лиш 35 корон. Та скоро ціна піднеслася знов. Після війни, в останніх роках 1 вагон коштував від 1.500 до 2.000 зол.

Поклади ропи, правда, вичерпуються, але поволі. Гірше стоїть справа з земним воском. На початку, коло 1870 р., добули річно коло 2.000 вагонів. Пізніше – 1000, від 1900 р. менше ніж 300, а від війни менше, ніж 100 вагонів річно.

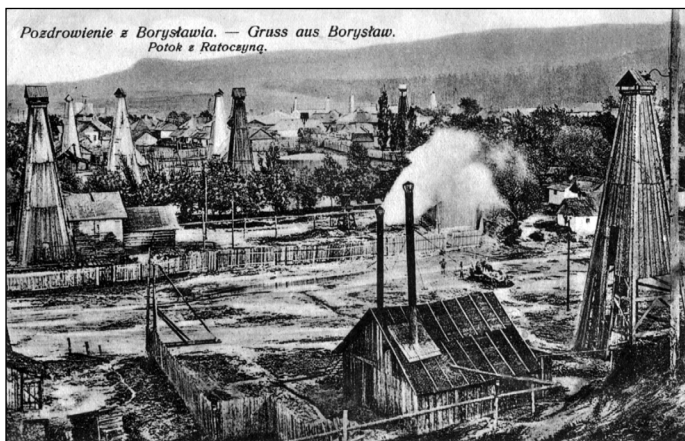
Підприємці, щоби винагородити собі ту стра-ту, завели на копальнях кращу господарку. Зачали ловити ті гази, що донедавна втікали в повітря, й світили ними, або робили з них газоліну (газоліна подібна до бензини). Пізніше зачали навіть умисне вертити за газами. Тепер спроваджують їх із Дашави коло Стрия рурами аж до Львова.

В минулому році добули в Галичині 437 мільонів м³ газу й виробили 3883 вагонів газоліни. Вартість ропи, газу, газоліни та воску, що їх добули в минулому році, рівняється біля 134 мільонам злотих¹.

В красному письменстві яскраву картину добування воску та ропи й звязаних із тим спекуляцій та визиску дали в своїх творах Іван Франко та Степан Ковалів. – Ред.

С. ПАСТЕРНАК

Часопис «Життя і знання». – Львів. Вересень 1933 р. Ч. 9(72), С. 252-253.

Поздоровлення з Борислава. Поштова листівка 1916 р.

¹ Цього року виповнюється 170 років галицького нафтового промислу.

ПОХОРОННІ ЗВИЧАЇ В ОКОЛИЦЯХ ЛЬВОВА

(мовою оригіналу)

Похоронні народні звичаї не тільки цікаві для нас тим, що маємо змогу пізнати, як уявляє собі наш народ позамогильне життя, але також і тим, що вони дуже старі, старші може від інших, бож покійників хоронили на Україні тому багато тисячоліть. Тому треба при нагоді записувати такі речі, даючи цим доказ своєї пошани для традиції й одночасно матеріал для наукових праць нашим ученим.

Вже наші поганські предки вірили в позамогильне життя й уявляли собі, що по смерті живе покійник у небі-вираї таким життям, як і на цьому світі. Тому й давали вони йому в могилу всі речі, що їх уживав на землі, зброю, посуд, окраси, ба навіть і їжу, щоб нічого йому там не бракувало.

З появою християнства погляд нашого простолюдня на позамогильне життя майже не змінився. Воно далі, може й підсвідомо, вірить, що душі покійників живуть на тому світі таким життям, як і на землі. От у Яворівщині (с. Вільшаниця) дають покійникові шапку під паху й кажуть при тому: «Ту ходив (у шапці) і там най має». Є ще й інші подібні звичаї, та про них пізніше.

Як дивиться народ на саму смерть, найкраще характеризують це його власні слова: «На все божя воля». У висліді простолюдин дожидає смерті з подивугідним спокоєм. Нераз не одна стара бабуня, чи дідок зносить до смерті не одну «смертельну кошулю», ушиту частенько на її чи його очах у час недуги; нераз уже віддавна має приготований на смерть одяг, дошки на труну, полотно, гроші на похорон і т. п.

А тепер кілька слів про самі похоронні звичаї, зібрані в околицях Львова, в Городеччині та Яворівщині.

Коли в хату завитає смерть, зараз таки йде хтось із родини до дяка, щоби покійникові «віддзвонили». Незадовго всі дзвони сумно голосять по селі, що якийсь «господар», чи «госпудині», чи молода «дівойка», чи парубок розпрощалися з цим світом. Колиж помре хтось у ночі, чекають із «віддзвоненням» аж до ранку, щоби людей у ночі не тривожити. Рівночасно в хаті миють покійника, чешуть, обтирають йому нігті й, якщо це чоловік, голять. Волосся з бороди та обтіяті нігті палять (с. Вороців, Городеччина); в деяких селах навіть кидають в огонь той гребінь, що ним чесали покійника (с. Вільшаниця, Яворівщина). Воду, якою мили покійника, виливають там, «де ногів не можна ступити», тобто найчастіше в куті між двома плотами. Вмитого одягають у чисте, звичайно нововшите плаття. Незвінчаних убірають, як до «слюбу»; дівчині дають вінок із барвінку; чіпляють «стонґи», на палець закладають перстень із воску, хлопцеві пришпилюють китичку квіття з лівого боку на грудях і натягають такий-же перстень. Опісля кладуть покійника на лаву, на яку попереду стелять солому й застеляють

полотном. Під голову дають подушку. За нею ставлять принесений із церкви хрест, Євангеліє і світять свічі. Поклавши покійника на лаві, всі приявні в хаті клякають і говорять за його душу «пацір».

У час, коли до померлого приходить трохи не все село, в хаті кипить праця. Приготовляють їжу, щоб було чим прийняти людей по похороні. Не дармує й столяр. Робить труну. Вечером, по праці сходиться в хату більше людей: до старшого – старші, до молодшого – молодші. Моляться й співають пісень, між іншим:

*«Кажут люди, що я вму,
А я хочу жити.
Кілько живбись на тім світі,
Все треба умерти.
Минаїсі злото-срібло,
Дорогії шати.
Трудно міні їх з собою
На тамтой світ взяти.
А хоть возьму, а хоть возьму,
Там того ни треба:
Штири дошки, сяжень землі,
Спасенія з неба...»*

Усю ніч світяться біля покійника свічі, письменні і дяк читають псалтирю. Похорон улаштовують звичайно другого дня після смерті.

Коли труна вже готова, вистеляють її трісками (інколи й сіном), з яких була вона зроблена й накривають їх льняним полотном. Чим більший був господар чи господиня, тим більше дають полотна, бо, мовляв, він чи вона «на то си заслужили». В головах кладуть полотняну подушечку, напхану свяченим на Зелені свята зіллям. Приладивши як слід труну, навивають мерцеві на босі ноги калиги (з тією назвою зустрівся я в с. Вороцєві – Поланках та в Черлянах, Городецького повіту). Є це два полотняні трикутники, які дістають таким способом, що приблизно квадратний кусок полотна перетинають здовж перекутні. Цими платками завивають кожну ногу зокрема так, що кінець полотенця, закінчений прямим кутом, припадає на п'яту; обома другими обвивають стопу й частину литок. В Яворівщині називають калиги папучами (с. Вільшаниця), або капцями (с. Шкло).

Так наряджене тіло бере найближча родина, або й сусіди, якщо нема роду – на руки й кладуть в застелену труну. Туди дають іще воскову свічу. Дітям свічку в руки встромляють. Чоловікові дають іще шапку й гроші¹. У деяких селах встромляють їх покійникові в жменю (с. Вільшаниця),

¹ Звичай давати покійникам гроші дуже давній. Принесли його на Україну греки. Вони вірили, що заки людська душа дістанеться після смерті до підземелля – тартару, мусить між іншим, переплисти ріку Стикс, над якою жив перевізник Харон. Він і перевозив душі за грошеву заплату. Через це й давали греки своїм покійникам гріш – оболь в уста, щоби мали чим заплатити Харонові.

в інших завязують у хустину й кладуть за пазуху або побіч. Цим способом старим господарям сплачують діти-рідня «з ґрунту», а незвичаних іще «витають», як по «слюбі». Давніше був звичай давати в труну пиякам – горілку, курцям – тютюн і люльку, табачарям – табаку в табакирці, щоб їм «там» того не бракувало та, щоби не потребували за цим приходити. Тепер це майже закинули. Зверху прикривають тіло аж до грудей полотном.

Перед самим похороном сходиться вся рідня й знайомі. По відслуженню похоронних молитов забивають цвяхами труну. Серед голосіння члени сім'ї, або й найближчі сусіди й приятелі беруть її на руки й виносять, уважаючи, щоб ноги покійника йшли попереду. Труною вдаряють тричі в колений поріг. Пращають його з хатою. Домовину ставлять на віз, застелений простою, житньою соломою, й прикривають білим домашнім полотном, натрумником (Городеччина) або потрумником (Яворівщина), який після похорону дістається пан-отцеві.

Похоронний похід іде спершу до церкви, відки після богослуження та панахиди виносять труну на кладовище. Останні молитви, запечатання

панотцем могили... й на домовину летять градом грудки землі. Це всі приявні кидають по три грудки в могилу. Віддають померлому останню прислугу...

За той час у хаті пороблено порядки. Виметено сміття й мітлу спалено. Застелений стіл дожидає гостей. І справді, незадовго сходяться трохи не всі ті, що відпровожували покійника на вічний спочинок. Прийшовши в хату, клякають, моляться за нього й забираються до їди. При цьому говорять про його добрі вчинки та розраджують і потішають родину.

Вечером, коли вже все втихне, коли змучена сім'я йде спочивати, стоїть на столі миска з водою, на воді хрестик із соломи; побіч цілушка хліба. Це добрі батько-мати, чи діти приготували для дорогої їм душечки, щоб підкріпилася, як хату в нічній тиші відвідає... (Яворівщина).

Часом трапиться й таке, що родина боїться, щоб покійник «ни страшив». Оттоді то хату чорнушкою обсипають; іноді й землею з його могили.

Я. БЕРЕЗА

*Часопис «Життя і знання». – Львів.
Листопад 1933 р. Ч. 11(74), С. 307-308.*

РОМАН СОЛОМКА – ЛЮБИТЕЛЬ СТАРОВИНИ

Між нами живуть люди, які своїх добрих діянь ніколи і ніде не афішують, вони надто скромні. Проте і про таких треба знати, бо їхня праця багато про що говорить. До них належить Роман Соломка – мешканець села Монастир Лішнянський, що біля Дрогобича – колекціонер, видавець, відомий пасічник і виробник медовух. До речі, його медове вино на конкурсі питних медів у Києві 2007 року посіло друге місце в Україні. До того ж він ще й великий популяризатор пасіництва. Загалом видав понад півтора десятка поштівків на різну тематику. Неодноразово своїми знахідками потішає музей пасіництва у м. Стрию та інші музеї.

Досяг значних успіхів у виготовленні різних лікувальних засобів, що ґрунтуються на бджолопродуктах. До таких належать різні мазі від шкіряних захворювань, дезінфекційні помади та інші.

Він, син київської землі, народився 16 квітня 1976 року в с. Саливінки Васильківського району Київської області, проте на Франкових теренах пустив глибоке коріння і щиро полюбив цей край. Любить село, в якому живе, цікавиться історією Бойківщини і, зокрема, Дрогобича. Колекціонує старі речі, поштівки, документи, світлини. Це на його замовлення і наполягання я написав книжку-історію «Монастир Лішнянський на Франковій землі» (Дрогобич. Посвіт. 2017). Як великий шанувальник рідного села, його історії, дуже хотів, щоби односельці знали більше про своє коріння. Книжка накладом 150 примірників, у твердій обкладинці, вийшла його коштом. Постарався і про її презентацію, яка відбулася у початковій школі. До речі, з 2021 року зачинена. Презентація вилася

у справжнє свято історії та культури села. Віджила сільська історична пам'ять, люди поприносили старі світлини, документи, монети, навіть керамічну печатку, люльки, ділилися спогадами. Класна кімната не вміщала усіх бажаючих, стояли в проходах, біля стін, в сінях. Зустріч так розбурхала село, що можна було б писати другий том його історії.

До вподоби йому припала ще й Гуцульщина. Він великий шанувальник гуцульського мистецтва, збирач вишивок, плахт, обрусів, кераміки, виробів з дерева.

З метою пошуків відвідує гірські села цього краю і таким чином поповнює домашній музей. У його збірці чимало старих поштівків, листівок, світлин на гуцульську тематику.

Ще одна сторона його доброї та щедрої душі – відгукується на різні кривди, біди, нещастя. Жертує для дуже потребуючих, зокрема для потреб обох «майданів» – гроші, мед, бджолопродукти. Проплатив кілька чисел самвидавницької газети «Київський майдан», а багато хто вважав, що це марна справа.

Коли у 2020 р. великий обіцяльник Володимир Яртим – далеко не бідна людина – відмовився проплатити появу книжки уже покійного Петра Зборовського «Бойківські коломийки», Роман Соломка видав її своїм коштом. В січні 2021 р. у дрогобицькому видавництві «Посвіт» накладом 100 примірників з'явилося це ошатне, багатоілюстроване, з нотами, видання. Книжка заслуговує на перевидання.

Враховуючи, що Роман Соломка молода людина, у нього попереду ще багато добрих справ.

Петро Сов'як.